

دوفصلنامه راهبردهای نوین تربیت معلمان

سال چهارم، شماره ۵، بهار و تابستان ۱۳۹۷، ۸۸ - ۶۹

پژوهش کیفی داده بنیاد، «کدگذاری» و اهمیت، مراحل و شیوه اجرای آن در کارورزی

دانشگاه فرهنگیان

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱/۲۹

دکتر علی بهادری^{۱*}

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۲/۱۶

چکیده: کدگذاری، بخشی از فرایند تولید دانش و خلق نظریه در روش گراند تئوری یا نظریه داده بنیاد است. این نظریه با طرح پرسش یا پرسش‌های پژوهشی شروع و با جمع‌آوری داده‌ها از راه مصاحبه عمیق و مشاهده تأملی در طول زمان شکل گرفته و با تحلیل نظام‌مند و مداوم آن ادامه می‌یابد و در نهایت به تولید دانش ختم می‌شود و با ارائه نظریه به ثبات می‌رسد، اما در آن متوقف نمی‌ماند. یک پروژه پژوهشی مبتنی بر این روش، زمانی به موفقیت می‌رسد که محصول پژوهش آن، نه فقط پاسخ به پرسش‌های اولیه تحقیق، بلکه خود تولیدکننده سؤالات جدید باشد تا موضوع تحقیقات بعدی را فراهم نماید. این روش، یکی از انواع روش‌های پژوهش کیفی است که هدف اصلی آن بیان فرآیندهای اجتماعی، تربیتی و پرورش تئوری است. روش مذکور با رویکردی متفاوت، تحقیقی از نوع اکتشافی است و در تحلیل داده‌ها با رهیافت تحلیل مقایسه‌ای مداوم، در چارچوب سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری، و کدگذاری انتخابی به انجام می‌رسد. مقاله حاضر با روش کتابخانه‌ای و با هدف معرفی، بیان اهمیت، شیوه اجرای پژوهش کیفی بنیادی و به ویژه "کدگذاری" و زمینه‌ها و ضرورت‌های آن در کارورزی دانشگاه فرهنگیان، به انجام رسیده و بر آن است تا الگوی مشخصی از مقوله کدگذاری را در فرایند انجام پروژه‌های کارورزی ارائه نماید. نتایج حاصل، حاکی از آن است که کدگذاری و فرایند اجرای آن در الگوی جاری در کارورزی دانشگاه فرهنگیان شیوه‌ای مؤثر و نتیجه بخش است.

کلیدواژه‌ها: پژوهش کیفی، نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، کدگذاری، پژوهش کارورزی، دانشگاه فرهنگیان

---

۱. مدرس دانشگاه فرهنگیان پردیس زینبیه و مدرس کارگاه کارورزی اساتید کارورزی (نویسنده مسئول)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهش کیفی داده بنیاد، «کدگذاری» و اهمیت، مراحل و شیوه اجرای آن در ...

آموزشی، زمینه‌ساز تربیت نسلی نو از معلمان محقق و پژوهشگر باشد. این مقاله با درک اهمیت مقوله کدگذاری در کارورزی نوین دانشگاه فرهنگیان و خلأ آگاهی دانشجویان و استادان مربوط از آن تدوین شده و در صدد است تا اهمیت، انواع، مراحل اجرا و پیامد کدگذاری در کارورزی یاد شده را بازنمایی و تحلیل کند.

ماهیت، ضرورت‌ها و زمینه‌ها در پژوهش کیفی

پژوهش در علوم رفتاری و اجتماعی، با دو رویکرد اصلی کمی و کیفی انجام می‌شود. پژوهش کمی، در عین حال که یک بررسی علمی و شامل روش‌های تجربی، اثباتی^۱ و نظام‌مند است، بر کنترل و کمی‌سازی شاخص‌های عملکرد هم تأکید می‌کند. پژوهش‌گران این روش، با تدوین و آزمون فرضیه‌ها^۲ و طراحی و ساخت نظریه‌های تبیین‌کننده رفتار در ارتباط هستند. در این روش آمار و اندازه‌گیری پایه‌های اصلی پژوهش‌اند. در نوع کمی تحقیق، شاخص‌هایی چون چارچوب انعطاف‌ناپذیر و ساختارمند، آزمون نظریه و فرضیه، تمرکز بر متغیرها و نماد عددی^۳ و واحدهای کمی و ابزار عینی جمع‌آوری اطلاعات، تحلیل آماری در پایان تحقیق و قبول یا رد فرض اولیه و نیز تعمیم‌پذیری آن به عنوان ویژگی‌های اصلی مورد توجه هستند، اما در پژوهش-های کیفی^۴ ضمن تأکید بر درک عمیق از رفتار انسان، جامعه و دلایل آن، به تجارب گزارش شده افراد از طریق تحلیل پژوهش‌روایتی، پژوهش‌میدانی^۵ و مطالعه، تأکید می‌شود و هدف از تحلیل، درک معنا و ماهیت رابطه بین متغیرهاست، به عبارتی، پژوهش کیفی، تحقیقی است که داده‌ها و یافته‌های آن با شیوه‌هایی غیر از روش‌های آماری یا هرگونه کمی کردن حاصل می‌شود (بومارد^۶، ۱۹۹۰: ۲؛ ونکراینست^۷، ۱۹۹۰: ۴۵) و محققان در این روش، تمایل به تبیین نظریه-های نو و ابداع و کشف الگوهای رفتاری جدید دارند. این روش به شکل اکتشافی جهت بررسی موضوعاتی که متغیرهای آن ناشناخته مانده‌اند و نیز برای آشکار ساختن معانی‌ای که افراد به

-
1. Positivism
  2. Quantification
  3. Theory-Testing
  4. Numerical Symbols
  5. Qualitative Research
  6. Field Notes
  7. Boumard
  8. Vancrayenest

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهش کیفی داده بنیاد، «کدگذاری» و اهمیت، مراحل و شیوه اجرای آن در ...

در سطح بلکه در عمق، مشاهده و بررسی کند (بردین^۱، ۱۹۷۷: ۲۶). این شیوه پژوهش حسب انتظاراتی که از کیفیت اجرای کارورزی نوین در تربیت نسل جدید معلمان مطرح می‌شود، نتایج زود بازده و مؤثری را در پی خواهد داشت. در این شیوه تحقیق، حسب اقتضات کارورزی نوین، معلمان در طول دوره آموزشی خود ضمن قرار گرفتن در جریان یک تدریس پویا، از طریق تأمل مستمر بر عمل تدریس، به مفهوم‌پردازی می‌پردازند. به‌واقع، قرارگرفتن در چنین فرایندی، به معلمان اجازه می‌دهد تا به هنگام مواجهه با موقعیت‌های مبهم، آن را به صورت همه جانبه بررسی نموده، نسبت به نیازهای حرفه‌ای خود آگاهی پیدا کنند و به روش کیفی تلاش و تحقیق کنند تا با تفسیر وقایع و پدیده‌ها، در بسترهای طبیعی از طریق ارتباط با دانش‌آموزان در محیطی عینی، توانمندی‌های حرفه‌ای خود را در پاسخ به نیازهای آنان توسعه دهند (سند تحول بنیادین، ۱۳۸۹: هدف عملیاتی (۱)).

ساختار پژوهش مبتنی بر روش کیفی «گراندد تئوری» یا نظریه مبنایی

«گراندد تئوری» یا نظریه مبنایی^۲ یک روش تحقیق «استقرایی»^۳ با رویکردی کاملاً «کیفی»^۴ و یک شیوه پژوهشی «اکتشافی»^۵ است (مارتین و ترنر^۶، ۱۹۸۶: ۱۴۱؛ فرناندز^۷، ۲۰۰۴: ۸۴). این موضوع، امکان را برای محقق فراهم می‌کند تا در مواردی که امکان تدوین فرضیه وجود ندارد به جای استفاده از نظریه‌های از پیش تعریف شده، شخصاً به تدوین یک تئوری جدید^۸ اقدام نماید؛ اما این تئوری جدید نه بر مبنای ایده شخصی محقق، بلکه براساس داده‌های فراهم آمده از محیط و شرایط واقعی تدوین می‌گردد. به عبارتی، گراندد تئوری، فرایند طراحی و ساخت نظریه مدون و مستند از راه گردآوری سازمان یافته داده‌ها و تحلیل استقرایی آنهاست، که با هدف پاسخ‌گویی به پرسش‌های جدید در زمینه‌هایی که فاقد مبنای نظری کافی در تدوین هرگونه فرضیه و آزمون آن هستند، اجرا می‌شود. به عبارتی دیگر، نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، روالی نظام‌مند

1. Bardin
2. Grounded Theory
3. Inductive
4. Qualitative
5. Exploratory
6. Martin & Turner
7. Fernández
8. Theory Development

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهش کیفی داده بنیاد، «کدگذاری» و اهمیت، مراحل و شیوه اجرای آن در ...

بستری در بیمارستان، به پژوهش اشتغال داشتند. آن‌ها کتابی تحت عنوان «کشف گراند تئوری»^۴ به چاپ رساندند. این کتاب، ایده‌های اساسی نظریه مبنایی را که امروز مورد توجه محققان است، پایه‌ریزی کرد و راهنمای روش کار، بخش بزرگی از پایان‌نامه‌ها و گزارش‌های تحقیقی در بخش بزرگی از دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی دنیا شد (کرسول، ۲۰۰۵: ۳۹۶؛ فرناندز، ۲۰۰۴: ۸۴).

آن‌ها در پژوهش‌های خود در جستجوی فهم نگرش‌ها، رویکردها، احساسات، چرایی و چگونگی تعامل انسان‌ها باهم و با محیط اطراف خود بودند. این روش به جای پیش‌فرض‌های نظری، به داده‌ها و میدان عمل اولویت می‌دهد. این نظریه، برخلاف رهیافت قیاسی که با نظریه-ای کلی شروع می‌شود، کار خود را با مشاهده تأملی آغاز می‌کند و بر پژوهش استقرایی متکی است. ویژگی اصلی این روش، مقایسه همیشگی یک مورد در یک مقوله، با موارد پیشین آن است. در این روش، برخورداری از بصیرت کافی، مهارت لازم در معنی دادن به داده‌ها، قدرت تجزیه کردن عناصر مرتبط از نامرتب، مهارت مطالعه متون و نیز لحاظ کردن تجربه شخصی از لوازم اجرای مطلوب پژوهش است، که در ایده اولیه این دو مؤلف انعکاسی مشترک و مهم دارد (کرسول، ۲۰۰۵: ۳۹۷)^۴ و اساساً تحقیق کیفی و نظریه داده‌بنیاد، در پی معنا دادن به داده‌ها هستند؛ از این رو تجربه، دانش و سر و کار داشتن مستمر با مفاهیم و مقولات، امکان و توانایی معنا دادن به رخدادها و واقعیت‌ها را افزایش می‌دهد و به این اعتبار، نظریه مبنایی نظریه‌ای می‌شود که به طور استقرایی از مطالعه پدیده یا پدیده‌های به‌دست آمده و نمایانگر آن پدیده-هاست و باید بتواند پژوهشگر را قادر به توضیح و تشریح موضوع مورد مطالعه سازد و در پیشرفت مبنایی نظری موضوع مورد مطالعه مؤثر باشد و در آن مشارکت کند و علاوه بر مبنایی نظری، در زمینه‌های عملی موضوع مورد مطالعه نیز کاربرد داشته باشد و رویکرد تازه‌ای برای نگرش به موضوع مورد مطالعه، فراهم آورده و پژوهشگر را به مرحله‌ای از شناخت نسبت به داده برساند که

-
1. Strauss
  2. Perspectives
  3. Discovery Of Grounded Theory)

۴. برای مثال، می‌توان به گلیسر ۱۹۷۸، ۱۹۹۳، ۱۹۹۴، ۱۹۹۵، ۱۹۹۶، ۱۹۹۸، ۲۰۰۱، ۲۰۰۳ و ۲۰۰۵؛ و استراوس و کوربین، ۱۹۹۰، ۱۹۸۷ و ۱۹۹۸ مراجعه کرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهش کیفی داده بنیاد، «کدگذاری» و اهمیت، مراحل و شیوه اجرای آن در ...

بنای مقولات و مجموع آن‌ها سنگ‌بنای نظریه‌سازی هستند. به عبارتی مقولات نتیجه گروه‌بندی مفاهیم هستند (کوربین و استراوس، ۱۹۹۰: ۷-۸). «گزاره‌ها» به عنوان سومین عنصر معرف ارتباط بین هر مقوله و مفاهیم آن هستند؛ گزاره‌ها نوعی پیش فرضیه هستند، اما در همان حال گزاره‌ها دربرگیرنده روابط مفهومی میان پدیده‌ها محسوب می‌شوند. به عبارتی دیگر، طراحی و ساخت مفاهیم، مقولات و گزاره‌ها در نظریه داده‌بنیاد، به حالت گردشی است و محقق لزوماً باید در انجام پژوهش مذکور در طراحی، تغییر و رسیدن به یک نظریه معقول و منطقی که از ارتباط پدیده‌های مورد مشاهده، تبیین یافته مرتباً به مراحل قبلی بازگردد. از این رو با توجه به موضوع پژوهش و شیوه‌های به کار رفته در گردآوری داده‌های از این دست، از روش تحلیل مقایسه‌ای مداوم، که در نظریه بنیانی کاربرد دارد، استفاده می‌شود. این روش جهت به دست آوردن داده‌های غنی و روشن سازی فرایندهای اجتماعی نهفته در تعاملات انسانی به کار می‌رود.

مراحل اجرای تحقیق، به روش کیفی در نظریه‌مبنایی

- ۱ - طراحی و تدوین پرسش‌های تحقیق
- ۲- جمع‌آوری داده‌ها: داده‌ها از یک نظر؛ وقایع یا کنش‌هایی واقعی هستند به آن‌گونه‌ای که مشاهده می‌شوند. داده‌ها را می‌توان از راه‌های مختلف از جمله؛ مصاحبه^۱، مشاهدات، فیلم، عکس، اسناد تاریخی، متن مصاحبه‌ها و امثال آن گردآوری کرد (چرمز^۲، ۲۰۰۰: ۱۰۵؛ کرسول، ۲۰۰۵: ۴۰۵).

فرایند گردآوری داده‌های پژوهش با توصیف موقعیت آغاز می‌شود که تابعی از انبوه مشاهدات تأملی است جمع‌آوری داده‌ها باید به صورت حداکثری در معرفی مکان‌ها، موقعیت‌ها، آدم‌ها و کنش‌ها و واکنش‌های آن‌ها صورت بگیرد، بی‌آن‌که این فرایند در قالب نوع خاص الگویی دنبال شود و یا درباره آن‌ها قضاوت خاصی انجام گیرد. به عبارتی، می‌بایست توصیف‌ها به عنوان بستر اولیه داده‌ها با انبوهی از مشاهدات، مصاحبه‌ها، اسناد، عکس‌ها و فیلم‌ها، یادداشت‌ها و تأملات پژوهشگر و گفت و شنودهای مرتبط غنی‌گردد. تحلیل داده‌ها هم طی فرایندی منظم و در عین حال مداوم در سه مرحله: کدگذاری باز، محوری و انتخابی صورت می‌گیرد و در انجام کدگذاری

---

1. Interview
2. Charmaz

دوفصلنامه راهبردهای نوین تربیت معلمان ، شماره ۵، سال چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۷

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کدگذاری، اهمیت و مراحل آن در پژوهش‌های کیفی

مفهوم‌پردازی از داده‌ها اولین قدم در تجزیه و تحلیل به شمار می‌رود. در تحلیل داده‌ها از سه نوع کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده می‌شود. در کدگذاری باز بعد از هر مصاحبه و بازنویسی متن داده‌ها می‌بایست دو الی سه بار مرور شود و جهت اطمینان کامل از محک کامل داده‌ها با استفاده از روش حداکثری کدگذاری متن هر مصاحبه خط به خط بررسی شده، به هر کدام از حوادث، ایده‌ها و موقعیت‌ها، نامی که نشانه آن پدیده و جایگزینی برای آن باشد به آن داده شود و با ادغام کدهای مشابه تعداد آن‌ها تقلیل پیدا کند. به عبارت دیگر، کدگذاری باز به شیوه تجزیه جمله به جمله متن، انجام می‌شود و در نهایت تعدادی زیادی مفهوم از متن‌ها استخراج می‌گردد. در مرحله بعد ضمن استفاده از روش کدگذاری محوری با گروه‌بندی و ادغام مفاهیم که هم‌گرایی معنایی دارند، تعدادی مقوله محوری استخراج می‌گردد و در مرحله بعد در کدگذاری انتخابی مقوله‌های شناسایی شده، زیرمجموعه تعدادی محدود از مقوله اصلی قرار می‌گیرند و فرایند کدگذاری طی فرایندی مشخص، اجرا می‌شود.

کدگذاری باز^۱

کدگذاری باز، فرایندی تحلیلی است که از طریق آن، پس از احصای هر نکته کلیدی، مفاهیم شناسایی شده و ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها در داده‌ها کشف می‌شوند. در این کار، ابتدا رمزهای مناسب به بخش‌های مختلف داده‌ها اختصاص داده می‌شود و در نهایت این رمزها در قالب مقوله‌ها دسته‌بندی می‌شود و آن فرایندی است که مشتمل بر روند خردکردن، مقایسه کردن و مفهوم‌پردازی داده‌ها بوده و نه تنها به کشف مقوله‌ها ختم می‌شود، بلکه خصوصیات و ابعاد آن‌ها را نیز روشن می‌کند (لی، ۲۰۰۱: ۴۹). این مرحله از کدگذاری از این رو باز نامیده می‌شود که پژوهشگر با ذهنی باز به اسم‌گذاری مفاهیم پرداخته و محدودیتی در تعیین کدها قائل نیست. هدف از کدگذاری باز تجزیه مجموعه داده‌های جمع‌آوری شده به اجزای مفهومی کوچک است. مفاهیم با توجه به متن‌های پیش روی پژوهشگر، ممکن است از یک جمله و یا از یک پاراگراف

دوفصلنامه راهبردهای نوین تربیت معلمان ، شماره ۵، سال چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۷

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کدگذاری محوری^۱

این مرحله از کدگذاری به دنبال کدگذاری باز انجام شده و فرایند تبدیل مفاهیم به مقوله‌ها و یا خلاصه کردن داده‌ها، تحت عنوان مقوله‌های اصلی است (گولدینگ^۲، ۲۰۰۲: ۶۹). در این مرحله، محقق در پی تشخیص رابطه میان طبقات و ارتباط بخشیدن میان طبقات فرعی با اصلی و کشف مشخصه‌های هر طبقه است و اطلاق و اختصاص عنوان محوری برای آن ناشی از آن است که این مرحله از کدگذاری، حول محور یک مقوله تحقق پیدا می‌کند (لی، ۲۰۰۱: ۴۹). در این مرحله محقق برای آن که بتواند با کدهای کمتری کار کند، ضمن بازبینی و بازخوانی چند باره متن داده‌ها، کدهای با محتوای مشترک را در هم ادغام می‌کند و آن‌ها را این بار در لوای رمز، کد یا مفهوم مشترکی که از مفهوم‌های اولیه انتزاعی تر است ادغام می‌کند (بویاج، ۲۰۱۰: ۹۶).

در این مرحله از کدگذاری، مفهوم‌پردازی از حالت باز فاصله گرفته و حالتی اختصاصی‌تر به خود می‌گیرد و محورهای اصلی در مجموعه داده‌ها مشخص می‌شود و گام بعدی کدگذاری هم حول همین محورها ساماندهی می‌شود. به واقع ارتباط میان هر مقوله با زیر مقوله‌هایش در مرحله کدگذاری محوری صورت می‌گیرد؛ یعنی مفاهیم برجسته‌هایی مفهومی هستند که بر حوادث، وقایع و دیگر پدیده‌های مجزا اختصاص پیدا می‌کنند (کرسول، ۲۰۰۵: ۴۰۰؛ استراوس و کوربین، ۱۹۹۰: ۶۱).

هر چند برخی، نتیجه مرحله کدگذاری باز را به گونه‌های دیگری هم سازماندهی می‌کنند. چنان‌چه گاهی به تناسب موضوع پژوهش، در یک سطح بالاتر، علاوه بر مقوله، «مقوله کلان» را هم طرح کرده‌اند که چند مقوله هم پوشان را تحت شمول خود دارد (کرسول، ۲۰۰۵: ۳۹۹).

کدگذاری انتخابی^۳:

کدگذاری انتخابی، فرآیند پالایش مقوله‌ها، یک‌پارچه‌سازی آن‌ها و نیز پیوند دادن مقولات به یکدیگر است (استراوس و کوربین، ۱۹۹۸: ۱۴۵؛ لی^۱، ۲۰۰۱: ۱۴۵). در این مرحله از فرایند کد-

---

1. Axial Coding
2. Goulding
3. Selective Coding

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهش کیفی داده بنیاد، «کدگذاری» و اهمیت، مراحل و شیوه اجرای آن در ...

این یادداشت‌ها کمک می‌کنند تا پرسشگر به سمت منابع جدیدی از داده‌ها هدایت شود و مشخص شود که کدام ایده‌ها باید بیشتر بهبود یابند و البته نمی‌گذارد که انبوه داده‌ها، پژوهش را به تعطیلی کشاند. یادداشت‌ها می‌توانند کوتاه، بلند، مفصل و مرتبط به کدها و مقوله‌ها، یا کلی‌تر و انتزاعی‌تر باشند (کرسول، ۲۰۰۵: ۴۱۱).

نگارش و تدوین تئوری

آخرین مرحله در تحلیل داده‌ها، نگارش و تدوین نهایی تئوری است. قبل از این مرحله، پژوهشگر سه مرحله کدگذاری (باز، محوری و انتخابی) و یادداشت‌برداری را انجام داده است. در این مرحله، تصویر پژوهش برای پژوهشگر از همیشه روشن‌تر است. آخرین وظیفه محقق این است که آن چه او از این تصویر می‌بیند، برای مخاطب تفسیر کند. هر چند ممکن است که نیاز باشد پژوهشگران تازه‌کار دو-سه دفعه یا بیشتر، کار خود را از نو بازخوانی و بازنویسی، تا قادر شوند افکار خود را به طور دقیق تشریح کنند (استراوس و کوربین، ۱۹۹۸: ۱۴۸). این تصویر نهایی قادر است که به پرسش‌های پژوهش پاسخ دهد و خود منشأ تولید پرسش‌های تازه شود، چرا که گراند تئوری نه روشی در آزمون فرضیه، بلکه روشی در تولید آن است.

کدگذاری در کارورزی

کارورزی یک جریان فرایندی و پژوهشی و مولد است. در ابتدا، هر دانشجو می‌بایست یک رونوشت از نوشته‌ها و یادداشت‌ها و دغدغه‌های تحقیق، پرسش مرکزی پژوهش، اهداف تحقیق و دیگر مباحث مهم خود را تهیه و صرف‌نظر از هدف تحقیق، لیستی از سؤالات را تهیه کند. این که دانش‌آموزان چه می‌کنند؟ آن‌ها سعی دارند چه کاری انجام دهند؟ آن‌ها آن کارها را چگونه و با چه ابزاری انجام می‌دهند؟ آیا اعضای گروه در باب موضوع با هم صحبت می‌کنند؟ و من از این یادداشت‌ها چه چیزی یاد گرفته‌ام؟ و یک سؤال اساسی این که چه چیز مرا شگفت‌زده کرد؟ انتظار چه چیزی را در این داده‌ها نداشتم؟ چه چیز در داده‌ها غیر معمولی بود؟ یا برایم جالب بود؟

برای انجام کار، ابتدا متن خوانده و علامت‌گذاری شود. در ابتدا کدگذاری باز انجام گیرد و پس از آن یک طبقه‌بندی اولیه انجام شود و با مرور دوباره متن و پالایش آن مفاهیم اولیه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهش کیفی داده بنیاد، «کدگذاری» و اهمیت، مراحل و شیوه اجرای آن در ...

و یا در متن «او همواره کنار من بود، حتی وقتی پدر و مادرم نبودند. او یکی از آن چیزهایی است که من در همه زندگی‌ام همواره در درون خود از آن برخوردار بوده‌ام و این خوب است» کد توصیفی این قسمت می‌تواند مفهوم «ثبات شخصیت یا آرامش درونی» باشد. ممکن است با این کدها موافق نباشید یا در حین خواندن متن، کدهای دیگری به نظرتان برسند که اشکالی هم ندارد، زیرا کدگذاری، عملی تفسیری و بر این اساس شخصی است و این به آن معناست که همه کدگذاری‌ها از نوع قضاوت هستند. زیرا ما روحیات، ذهنیات، شخصیت، پیش فرض‌ها، حتی تغییرات ناگهانی نظرات خود را، در این فرایند وارد می‌کنیم و اساساً کدگذاری، امری مرحله به مرحله، رفت و برگشتی و منعطف است و به ندرت پیش می‌آید که پژوهشگری در اولین مرحله کدگذاری به نظریه نهایی دست بیابد. در دور دوم، سوم و ... است که تولید طبقه بندی‌ها، موضوعات و مقولات و یا ساخت یک نظریه، پالایش، نشان‌دار کردن و تمرکز بر روی ویژگی‌های داده‌ها اتفاق می‌افتد. زیرا کدگذاری فراتر از قرار دادن نام بر روی داده‌هاست و وظیفه شاخص آن ایجاد «ارتباط» میان داده‌هاست. این کار، محقق را از داده‌ها به یک ایده، و از ایده به همه داده‌های مرتبط به آن ایده می‌رساند (لینکلن و گوبا، ۱۹۸۵، ۹۳).

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش کیفی از راه توصیف تجربی و تأکید بر محتوا، بر افزایش معلومات پژوهشگران در خصوص پدیده‌های اجتماعی تأکید دارد. این پارادایم تحقیقی مشخص می‌نماید که در مطالعات تجربی، محققان چه سؤالاتی را مطرح و چه موضوعاتی را پیگیری می‌کنند. این الگوی پژوهشی، با توجه به چگونگی و کیفیت موقعیت‌ها، به گسترش تئوری کمک می‌کند و بیش از سایر روش‌ها، درک عمیق‌تر و غنی‌تری از رفتار اجتماعی را فراهم می‌کند. از این رو موضوعاتی را که به آسانی و با سایر متدلوژی‌ها قابل اندازه‌گیری نیستند، می‌توان به شکل کیفی مطالعه کرد. به‌علاوه روش کیفی معطوف به فهم رمز زبان و تفکر افراد است و محققان در آن ضمن تلاش در تحلیل مسائل، واقعیت‌ها و ارزش‌ها را به صورتی غیرقابل تفکیک و آمیخته با هم در نظر می‌گیرند. محققان کمی، به جای توجه بر تفسیرهای کل‌نگر، بر عوامل و متغیرهای فردی تأکید دارند و براین باورند که واقعیت را می‌توان به مؤلفه‌های آن تقسیم کرد و با نگاه به اجزاء، شناختی از کل

دوفصلنامه راهبردهای نوین تربیت معلمان ، شماره ۵، سال چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۷

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهش کیفی داده بنیاد، «کدگذاری» و اهمیت، مراحل و شیوه اجرای آن در ...

تحقیقی و تدوین پروژه‌های کارورزی خود را به سطحی مقبول از استانداردهای جهانی نزدیک کنند.

منابع

حسنقلی پور، حکیمه؛ روشندل اربطانی، طاهر؛ محمدی قاضی محله، مهدی و قلیپور، آرین. (۱۳۸۹). «الزامات، ضرورت‌ها و مکانیزم‌های تجاری سازی دانش در دانشکده‌های مدیریت دانشکده مدیریت دانشگاه تهران»، مجله مدیریت بازرگانی، دوره ۲، شماره ۶: ۴۱-۶۰.

سند تحول بنیادین آموزش پرورش، شورای عالی انقلاب فرهنگی. (۱۳۹۰). تهران.

عباسی، بدری؛ قلی پور، آرین؛ دلاور، علی و جعفری، پریش. (۱۳۸۶). «تحقیق کیفی پیرامون تأثیر رویکرد تجاری سازی بر ارزش‌های سنتی دانشگاهی»، فصل‌نامه علمی - پژوهشی سیاست، علم و فناوری، شماره ۲: ۶۳-۷۶.

Bardin Laurence (1977). *L'analyse de contenu*. Paris, P.U.F.

Boeije, H. R., (2010), *Analysis in Qualitative Research*, SAGE Publications.

Boumard Patrick (1990). *Pour Introduire à L'Ethnographie de L'Ecole*. In: *Pratique de Formation*, No 20, Décembre.

Charmaz ,C. (2000), *Grounded Theory: Objectivist and Subjectivist Methods*, in N. Denzin &Y. Lincoln *Handbook of Qualitative Research* (2nd edition) London &Thousand Oaks: CA: Sage

Charmaz, C. (1990), "Discovering Chronic Illness: Using Grounded Theory", *Social Science and Medicine*, 30.

Creswell, J. W. (2005), *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (2nd edition).

Davies, Gail & Dwyer, Claire. (2007), *Qualitative Method: are you enchanted or are you alienated*, *Progress in Human Geography*, 31(2).

Daymon Ch., Holloway L.,(2002), *Understanding, Managing, and Implementing Quality: Frameworks, Techniques and Cases*, Routledge

Fernández, Walter D. (2004), *Using the Glaserian Approach in Grounded Studies of Emerging Business Practices*. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 2(2).

Glaser, Barney G., & Strauss, Anselm L.. (1967), *The Discovery of Grounded Theory: The Strategies for Qualitative Research*.

دوفصلنامه راهبردهای نوین تربیت معلمان ، شماره ۵، سال چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۷

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی